

Petar Puhmajer

Izgradnja i preobrazbe kompleksa pavlinskog samostana i crkve sv. Marije u Lepoglavi

Petar Puhmajer
Hrvatski restauratorski zavod
HR – 10 000 Zagreb, Ilica 44

UDK: 726:272-523.6-876.3(497.523Lepoglava)(091)"14/19"
726.033.5:272-523(497.523Lepoglava)(091)"14/19"
Izvorni znanstveni rad/Original Scientific Paper
Primljen/Received: 20. 5. 2015.

Ključne riječi: arhitektura, 15. stoljeće, 17. stoljeće, 18. stoljeće, 19. stoljeće, gotika, barok, Lepoglava, pavlinski samostan, izgradnja, obnove

Keywords: architecture, 15th century, 17th century, 18th century, 19th century, gothic, baroque, Lepoglava, Pauline monastery, construction history, renewals

U radu se daje kronološki prikaz arhitektonskog razvoja nekadašnjeg pavlinskog samostana i crkve sv. Marije u Lepoglavi. Kompleks je podignut u 15. stoljeću, od kada je sačuvana gotička crkva sa svodovljem i dijelovi prvotnog samostana. U 17. stoljeću sagrađen je novi samostan, crkva produžena, a početkom 18. stoljeća dodana je knjižnica i oblikovano novo pročelje crkve, čime je kompleks uglavnom poprimio svoj današnji izgled. Radikalnim obnovama za potrebe državne kaznionice u 19. i 20. stoljeću znatno su degradirane njegove povijesne vrijednosti. U više navrata rušen, iznova građen, dograđivan i obnavljan, sklop karakterizira izrazita građevna slojevitost. Tek uz detaljnu analizu svih faza gradnje omogućeno je cjelovito sagledavanje kompleksa u arhitektonskom i povijesno-umjetničkom smislu te njegova puna valorizacija.

Povijest Lepoglave tema je brojnih istraživanja već više od jednog stoljeća. Svakim novim istraživanjem upotpunjuju se spoznaje o raznim aspektima nastanka i trajanja ovog srednjovjekovnog i ranonovovjekovnog središta kulture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Pavlini su ondje podigli velik samostanski kompleks koji je uvelike očuvan do danas, iako je posve izgubio svoju nekadašnju ulogu.

Samostan odlikuje vrsna arhitektura koja je nastajala tijekom nekoliko stoljeća, te čini slojevit građevni kompleks. Za proučavanje pojedinih razdoblja bilo je nužno prvenstveno posegnuti za arhivskim izvorima, poglavito zapisima pavlinskih kroničara iz 17. i 18. stoljeća. Među

najranijima su zapisi Andrije Eggerera iz 1663.¹ koji ponajviše govore o starijoj povijesti samostana. Eggererov je rad nastavio Nikola Benger u 18. stoljeću izradom detaljne kronologije gradnje i opremanja samostana,² koja je nadopunjavana u kasnijim desetljećima, a predstavlja možda najvažniji izvor za poznavanje nastanka njegove arhitekture. Iscrpne opise, vjerojatno iz dvadesetih godina 18. stoljeća, donosi i samostanski prior Ivan Krištovec, koji je ujedno bio i inicijator gradnje knjižnice i novog crkvenog pročelja.³ U 19. stoljeću prepoznate su materijalne vrijednosti Lepoglave, pa su vidljiva i prva nastojanja za njihovim očuvanjem, no prvi stručni prikaz arhitekture i umjetničke opreme donio je Gjuro Szabo 1919. godine.⁴ Istraživanja arhivskih izvora o povijesti samostana proveo je Kamilo Dočkal 1953. godine,⁵ ali ona su objavljena tek 2014.,⁶ premda su se i ranije koristila kao izvor podataka. Ranih osamdesetih godina 20. stoljeća Lepoglavi je bio posvećen poseban broj časopisa *Kaj*, u kojem su Zorislav Horvat i Ivo Lentić iznijeli prvu valorizaciju lepoglavске arhitekture, kao i srednjoeuropski kontekst njezina nastanka.⁷ Obnova crkve sv. Marije, koju je 1991. – 1994. proveo tadašnji Restauratorski

1 Eggerer, A. (1663.): *Fragmen panis corvi proto-eremitici seu Reliquiae annalium eremicoenobiticorum ordinis Fratrum eremitarum sancti Pauli Primi Eremitae*, Viennae.

2 Benger, N.: *Synopsis historico-chronologica Monasterii Lepoglavensis ordinis S. Pauli primi eremite provinciae Croatico-Slavonicae*, rukopis, Arhiv HAZU, Zagreb.

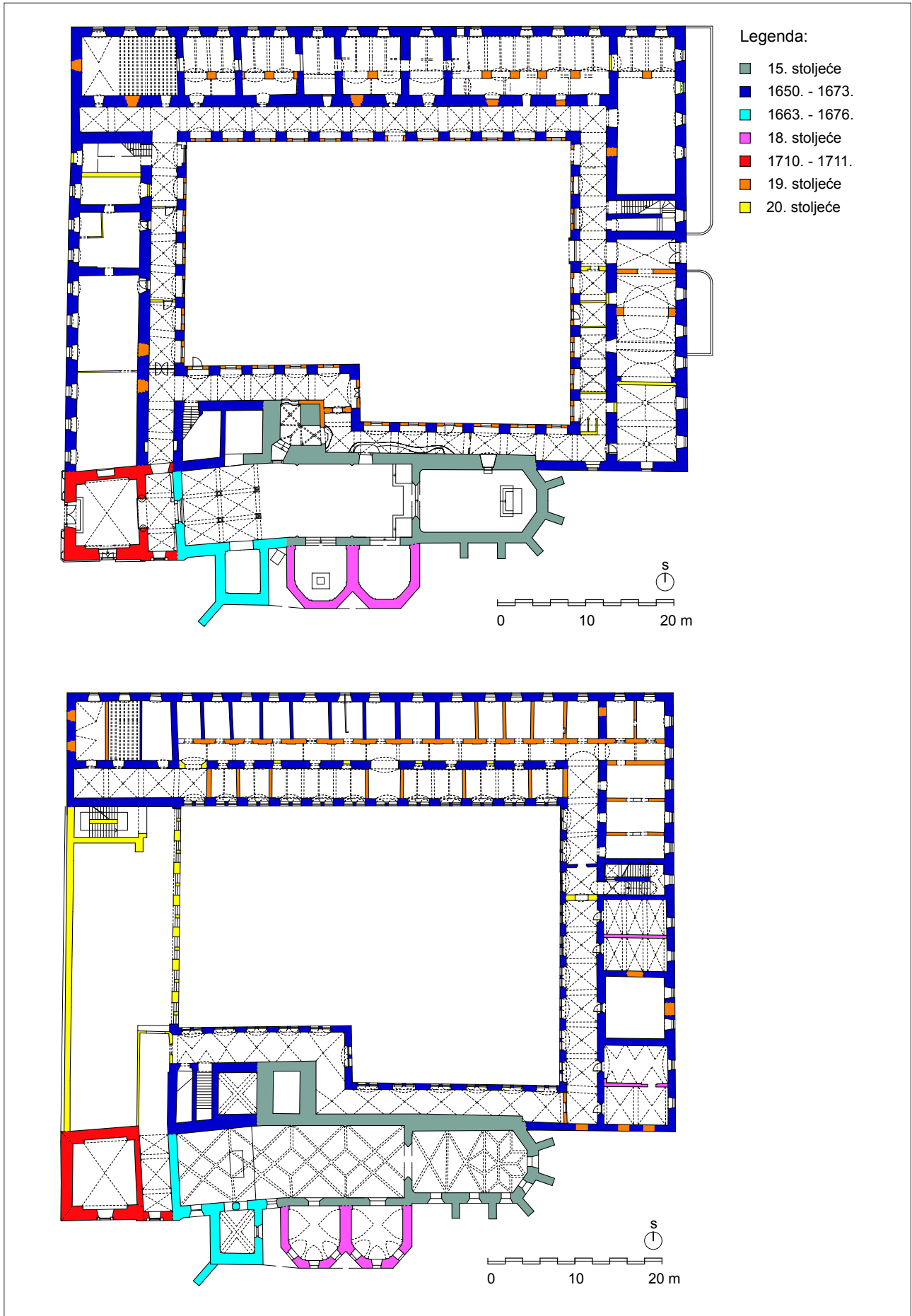
3 Krištovec, I.: *Descriptio synoptica Monasteriorum ordinis S. Pauli primi Eremitae in Illyrico*, u: *Liber memorabilium parochiae Lepoglavensis ab anno 1401 usque 1789*, rukopis, Arhiv HAZU, Zagreb.

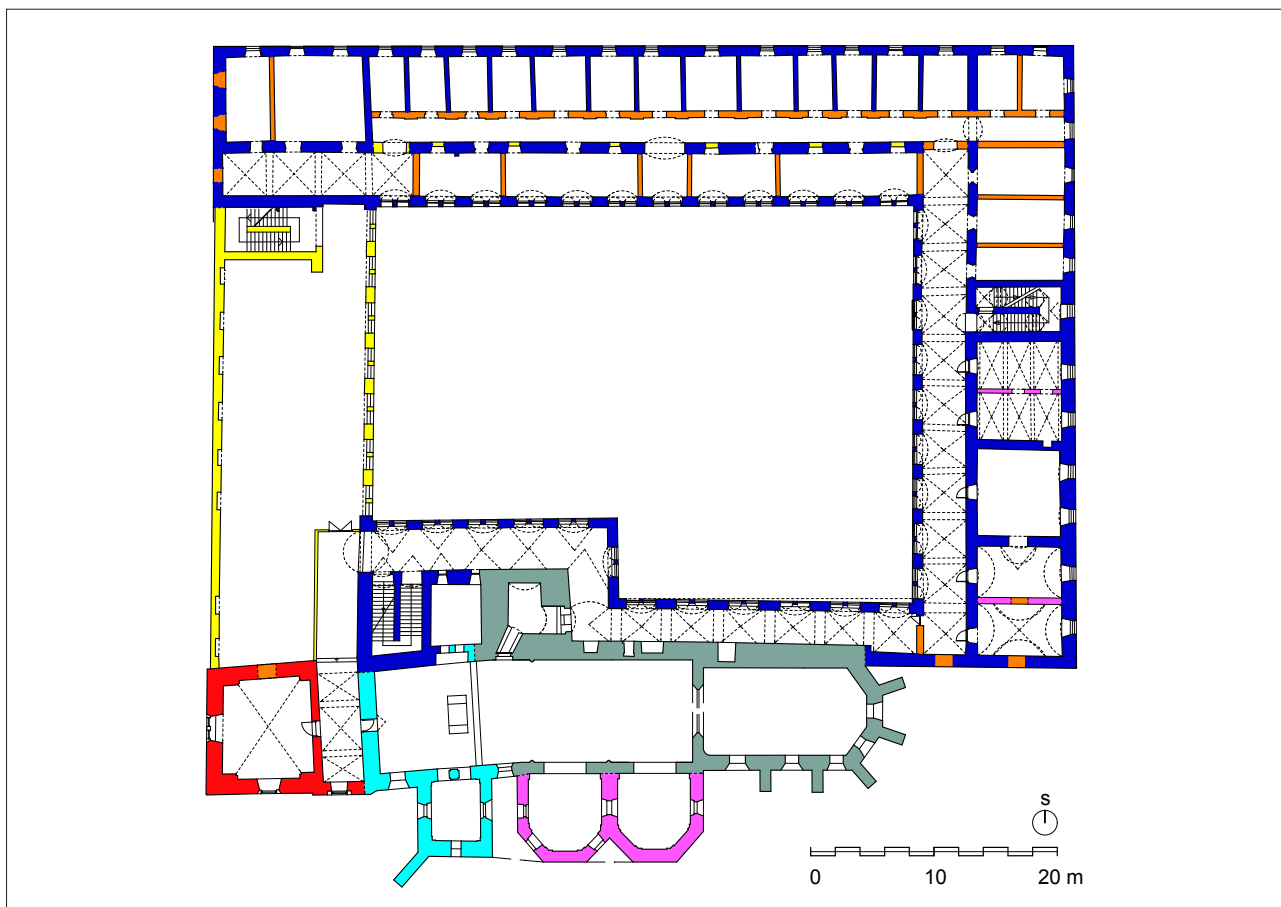
4 Szabo, Gj. (1919.): *Spomenici kotara Ivanec*, Zagreb, 1-32.

5 Dočkal, K. (1953.): *Povijest pavlinskog samostana bl. Djevice Marije u Lepoglavi*, I. i II. dio, tipkopijski, Arhiv HAZU, Zagreb.

6 Dočkal, K. (2014.): *Povijest pavlinskog samostana bl. Djevice Marije u Lepoglavi*, Zagreb.

7 Horvat, Z. (1982.): *Gotička arhitektura pavlinskog samostana u Lepoglavi*, u: *Kaj. Graditeljsko nasljeđe (Lepoglava III)*, 5, 3-32; LENTIĆ, I. (1982.): *Pavlinski samostan i crkve sv. Marije u doba baroka*, u: *Kaj. Graditeljsko nasljeđe (Lepoglava III)*, 5, 36-63.

1 a, b, c Lepoglavski samostanski sklop, tlocrt prizemlja, prvog i drugog kata.
Datacija zidova, stanje 2003. (izradili: P. Puhmajer, B. Ratančić)

Lepoglava monastery complex. Ground-floor, first-floor and second-floor plan.
Dating of the walls, 2003. (made by: P. Puhmajer, B. Ratančić)

zavod Hrvatske,⁸ doprinijela je značajnim spoznajama o sukcesivnoj gradnji crkve i njezinih kapela. Novija arhivska, konzervatorska i arheološka istraživanja Hrvatskog restauratorskog zavoda u ovom stoljeću, kao i početak obnove samostana, povod su da se, ovom prilikom, arhitektonska povijest čitavog kompleksa kronološki objedini na jednom mjestu.

Izgradnju samostanskog sklopa obilježilo je više faza, od najranije u srednjem vijeku, preko brojnih novovjekovnih obnova, sve do danas (sl. 1 a, b, c). Svaka je faza određena kao skup zahvata kojim su obuhvaćene različite prostorno-oblikovne promjene u jednom razdoblju, a ne samo jedan graditeljski pothvat. Budući da je povijest obnova bila ujedno i povijest rušenja, a u Lepoglavi su ona bila izrazita, kronologija izgradnje nužno sadržava i tumačenje takvih zahvata. Analiza svake pojedinačne faze omogućuje cjelovito sagledavanje arhitekture samostanskog sklopa te njegovu punu valorizaciju.

SREDNJOVJEKOVNI SAMOSTAN I CRKVA SV. MARIJE (15. STOLJEĆE)

Pavlinski izvori govore da je samostan u Lepoglavi utemeljio grof Herman II. Celjski, oko 1400. godine, sagrađivši podno brda Gorica u Hrvatskom zagorju samostanski kompleks s crkvom sv. Marije. Posveta crkve 1415. godine⁹ vjerojatno je značila dovršetak njezine izgradnje, dok je samostan dovršen kasnije jer se 1426. spominje posveta kapele sv. Duha.¹⁰ Crkva je, sudeći prema gotičkim strukturama i grbovima obitelji Celjski, sačuvana do danas. Na kamenim klesancima pronađenima u klosturu utvrđeni su klesarski znakovi uobičajeni oko 1400. godine, koji ukazuju na graditeljske utjecaje praškoga Parlerovog kruga, karakteristične za doba Celjskih, što potvrđuje istovremenu gradnju crkve i samostana.¹¹ Izvori, nadalje, govore da

8 Novak, S. (1993.): Pročelja crkve sv. Marije u Lepoglavi, u: *Lepoglavski zbornik 1992.*, 145-157.; Miletić, D. (1995.): Konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radovi u unutrašnjosti lađe crkve sv. Marije u Lepoglavi 1990./91., u: *Lepoglavski zbornik 1994.*, 119-136.

9 Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 53-54.

10 Benger, N.: nav. dj., anno 1426.

11 Horvat, Z. (1982.): nav. dj., 10-11, 25-27.

2 Arheološki nalaz popločenja klaustarskog hodnika starog srednjovjekovnog samostana (preuzeto iz: T. Pleše (2005), 81.)

Archeological excavations revealing brick pavement of the cloister corridor belonging to the old medieval monastery (taken from: T. Pleše (2005), 81)

3 Gotski portal koji vodi iz crkve u južni samostanski hodnik (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)

Gothic door leading from church to south monastery corridor (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

će lepoglavski samostan krajem 15. stoljeća, u doba Ivana Korvina, doživjeti svoju prvu obnovu.¹²

Prema zapisima, prvotni je samostan bio okružen čvrstim zidom koji je na uglovima imao okrugle kule. Prostoru organizaciju činila su četiri samostanska krila koja su zatvarala pravilno četverokutno dvorište, s tim da su južno krilo činili samo hodnik i crkva. Zvonik je bio smješten uz zapadno pročelje crkve, a kroz njega se ulazilo u samostan. Pročelje crkve možda je bilo uvučeno u odnosu na zapadnu građevinsku liniju samostana,¹³ no zasad nije moguće definirati vanjske obode zapadnog i sjevernog krila.¹⁴ Arheološkim iskapanjima u dvorištu današnjeg samostana¹⁵ pronađen je kamenom popločani klaustar (dimenzija 10,8 x 10,8 m) s decentriranim zdencem, koji se nalazio otprilike uz pročelje današnjeg južnog krila. Uz njega je opečno popločenje klaustarskog hodnika (sl. 2)¹⁶ te temelji neke prostorije s apsidom, za koju se vjeruje da je bila kapela sv. Duha.¹⁷

12 U pretposljednem desetljeću 15. stoljeća Turci su zapalili samostan koji je navodno izgorio do temelja, pa je Korvin 1491. ili 1492. dao obnoviti samostan. Eggerer, A. (1663.): nav. dj., 250; Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 75-76. No, vjerojatno nije izgorio do temelja jer su sačuvani zidovi i svodovi crkve iz doba Celjskih, s početka 15. stoljeća. Zahvate iz vremena gradnje i obnova u 15. stoljeću pokušao je razlučiti Z. Balog, no ovdje ih uzimamo kao jednu graditeljsku fazu. Usp. Balog, Z. (1993.): Geneza izgradnje lepoglavskog samostana i crkve svete Marije – reinterpretacija pavlinskih izvora, u: *Lepoglavski zbornik 1992*, Zagreb, 173-184.

13 Balog, Z. (1996.): Arheološka istraživanja u Lepoglavi 1990./91., u: *Lepoglavski zbornik 1995*, Zagreb; Balog, Z. (1997.): Klaustar pavlinskog samostana u Lepoglavi, u: *Peristol*, 39, Zagreb, 87.

14 Horvat, Z. (1982.): nav. dj., 20-2; Pleše, T. (2005.): Arheološka istraživanja u dvorištu bivšeg pavlinskog samostana u Lepoglavi, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 38, Zagreb, 86-87.

15 Prva arheološka istraživanja radio je Praški zavod za zaštitu spomenika (skraćenica: SUPRPMO) 1972.-74. godine, o čemu je sačuvana pisana dokumentacija. Godine 1991. i 1993. istraživanja je proveo Zdenko Balog te ih objavio u više stručnih članaka. Balog, Z. (1996.): nav. dj.; Balog, Z. (1997.): nav. dj., 85-92. Posljednja su istraživanja rađena pod vodstvom arheologinje Tajane Pleše iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Pleše, T. (2005.): nav. dj., 63-89.

16 Pleše, T. (2005.): nav. dj., 82-83.

17 Pleše, T. (2005.): nav. dj., 69-70.

Južno krilo starog samostana nalazilo se na mjestu današnjeg, ali mu je pod bio za 75 cm niži od današnjeg, o čemu svjedoči sačuvano popločenje te visina gotičkog portala sa stubom, kojim se iz crkve ulazilo u hodnik. Sam portal (sl. 3) pravokutnog je oblika s profiliranim okvirima, sa strane crkve ukrašen dovratnicima s lisnatim motivom i „čudovišnom“ glavom, što ga čini i kiparski vrijednim radom. Sondiranje oko portala u hodniku pokazalo da je on smješten u osi između dviju otučenih kamenih službi, koje, dakle, predstavljaju tragove svodenja.¹⁸ Gotički križno-rebrasti svod sačuvan je nekoliko metara zapadnije, u donjoj etaži zvonika, koja je činila, kao i danas, dio južnog samostanskog hodnika (sl. 4).

Crkva sv. Marije longitudinalna je jednobrodna građevina, pravokutnog broda te nešto nižeg i užeg svetišta poligonalnog zaključka. Svetište ima zvjezdasti svod te dva jarma križnog svoda (sl. 9), a nad lađom se uzdiže mrežasti svod (sl. 6, 7). Svodovi su poduprti svežnjastim službama na konzolama u zidu.¹⁹ Svetište je osvijetljeno velikim izduženim biforama bogato perforiranih mrežišta (sl. 5), a slične su se nalazile i u lađi, ali su većim dijelom dokinute kasnijom gradnjom kapela (sl. 8).²⁰ Zidovi crkve izvana su poduprti kontraforima. Oblikovanje crkve, a posebno kameni detalji poput svodnih rebara, kapitela, mrežišta, kontrafora, sokla i vijenca, ukazuju na sličnosti s radovima praške Parlerove radionice pa se vjeruje da su majstori te radionice mogli doći na hrvatsko tlo putem naručitelja, Hermana II. Celjskog.²¹

18 Horvat, Z. (1982.): nav. dj., 13, 15.; Balog, Z. (1997.): nav. dj., 86-87.

19 Horvat, Z. (1982.): nav. dj., 4-6; Vukičević Samaržija, D. (1993.): *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*, Zagreb, 159-160.

20 Ostatak jedne prezentiran je iznad ulaza u kapelu sv. Josipa.

21 Celjski je bio u rodbinskim vezama s ugarskim kraljem Sigismundom, sinom Karla IV., te je dobio imanja u Hrvatskoj, odnosno Ugarskoj. Horvat, Z. (1982.): nav. dj., 28-30.

4 Gotički svod srednjovjekovnog samostanskog hodnika, u prizemlju zvonika (foto: J. Škudar, HRZ, 2014.)

Gothic vault of the medieval monastery corridor which is a part of belltower's ground floor (photo: J. Škudar, HRZ, 2014)

5 Pogled na crkvu s jugoistoka, s gotičkim svetištem i baroknim kapelama prigradenim uz južni zid (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)

A southeast view of the church with gothic chancel and adjacent baroque chapels (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

Arhitektonske detalje, kao i sam prostorni koncept samostanskog sklopa, uočavamo i na drugim samostanima u Hrvatskoj, a sklopovi sličnih prostornih i arhitektonskih obilježja nastaju, međutim, i izvan granica Hrvatske, napose na prostoru Ugarske²² i Štajerske.²³ Tako se podrijetlo nastanka lepoglavске arhitekture neminovno vezuje uz srednjoeuropsku graditeljsku tradiciju, a njeno širenje uz grofove Celjske koji su u obližnjoj Štajerskoj razvili iznimnu građevinsku djelatnost.

OBNOVA PROČELJA CRKVE I POVIŠENJE ZVONIKA (1640.)

Jedan manji graditeljski zahvat na staroj lepoglavskoj crkvi zabilježen je u prvoj polovini 17. stoljeća. Szabo navodi

22 Horvat, Z. (1982.): nav. dj., 24.

23 Balog, Z. (1997.): nav. dj., 90.

6 Unutrašnjost lađe crkve, pogled prema svetištu (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)

Interior of the church nave, east view (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

podatak iz Spomenice župe da je crkveni zvonik povišen 1640. godine.²⁴ Ista je godina naslikana na južnom pročelju lađe,²⁵ pa je očito da su radovi obuhvatili i obnovu pročelja. Pročelja su tom prilikom bila bojena bijelom bojom, a detalji naglašeni sivom bojom. Sivo su bili bojene okviri prozora, nad velikom triforom naslikana je kugla s križem, a na uglovima zvonika dijamentni kvadri.²⁶ Ovaj je zahvat možda bio većih razmjera²⁷ te je obuhvaćao i samostan, no o tome zasad nema podataka.

IZGRADNJA SAMOSTANSKIH KRILA U BAROKNOM RAZDOBLJU (1650. – 1673.)

Budući da je stari samostan s vremenom postao premlen, u 17. stoljeću odlučilo se porušiti staru i podići novu samostansku zgradu (sl. 10). Nova velika samostanska krila građena su sukcesivno od 1650. do 1673. godine, zahvaljujući angažmanu lepoglavskih vikara, odnosno priora u

24 Szabo, Gj. (1919): nav. dj., 8.

25 Taj dio pročelja ostao je sakriven izgradnjom kapele sv. Josipa 1702. godine. Novak, S. (1993.): nav. dj., 148.

26 Novak, S. (1993.): nav. dj., 147-148.

27 Szabo nagađa da je u to doba presvođena lađa koja je možda dotad imala drveni strop te time bila niža od današnje, no ne navodi izvor informacije. Szabo, Gj. (1919): nav. dj., 8.

7 Svod lađe crkve. Presentacijom rebara s crnim obojenjem naznačena je razlika između izvornih gotičkih kamenih rebara i onih nastalih u 17. stoljeću (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)

Vault in the church nave. Black colour of the vault ribs marking the difference between the original gothic ribs and those made in the 17th century (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

to doba.²⁸ Zamisao o gradnji novog samostana potekla je od generala pavlinskog reda Martina Borkovića koji je do 1644. bio lepoglavskim vikarom.²⁹ Kamen temeljac postavio je 7. travnja 1650. vikar Pavao Ivanović i to za novu sakristiju na mjestu postojeće,³⁰ čime je gradnja započela na južnom dijelu istočnoga krila samostana.³¹ Istočno je krilo u cijelosti dovršeno i useljeno 1656. godine. Istovremeno je započeta izgradnja sjevernoga krila, koje je dovršeno za vikara Jakova Solaryja 1663. godine,³² a zapadno je krilo pak završeno u idućem desetljeću, oko 1673. godine.³³

28 Predstojnici lepoglavskog samostana nazivaju se vikarima do 1701. godine, a nadalje priorima. Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 438, 440.

29 Eggerer, A. (1663.): nav. dj., 353.

30 Sakristija se nalazila uz svetište crkve, u istočnom samostanskom krilu. Benger, N.: nav. dj., anno 1650. „Per vicarium Ivanovich erigij capit nova structura monasterij Lepoglav. primus lapis pro nova sacristia posintus die 7. Aprilis sin loco actualis sacristia (...). E. a. 2ta vice in Generale electus est P. Martin Borkovich, sed post anu resignavit.“

31 Krištolovec, I.: nav. dj., 118.

32 „E. A. satagente P. Vicario Solary surexit in notabili Perfectione nova lepoglavensis monasterii fabrica, erecto tractu Septentrionali, item Orientali, quem P. Ivanovich eduxerat con camerationibus formato. Idem P. Vicarius renovavit Ecclesiam, et Aram majorem que hodie stat apposuit.“ Benger, N.: nav. dj., anno 1663. Na sjevernom je pročelju sjevernog krila, na dva mjesta, pronađena u žbuci urezana godina 1659, kojom je zabilježeno vrijeme žbukanja pročelja. Puhmajer, P., Kućinac, T. (2008.): Pročelja pavlinskog samostana u Lepoglavi, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 32, Zagreb, 152.

33 Zapadno je krilo sagrađeno za slugama vikara Nikole Nagyja i Nikole Klančeca te generala pavlinskog reda Ivana Keryja. „Porro tractus Occidentalis Monasterii erectus est circa anno 1673.“ Benger, I.: nav. dj., anno 1663.; Krištolovec, I.: nav. dj., 118.

8 Gotički prozori lađe crkve prekinuti probijanjem kapela na južnom zidu (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)

Gothic windows in the nave cut off by the construction of the adjacent chapels on the south wall (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

Zapis o gradnji samostana ostavio nam je pavlinski kroničar, prior Ivan Krištolovec: „Onuda kuda je brigom uzvišenoga hercega Ivaniša Korvina opkop okruživao cijeli stari samostan, tuda su postavljeni temelji za izgradnju novoga samostana. Godine dakle 1650, dana 7. travnja, kako piše u lepoglavskom Albumu, prethodno je održana svečana procesija, te je postavljen prvi ugaoni kamen. Ova je nova izgradnja napredovala prilično brzo, tako da je uskoro sagrađena i svodom natkrivena etaža namijenjena za podrum. No, uskoro su jedna za drugom nicale i ostale razine, sagrađene iznad podruma. Izgradnja je krenula s istočne strane, tako da je izlazeće sunce svakoga poticalo na rad. I nije trebalo čekati dugo, a već je iz zemlje izniknula nova zgrada na tri kata (etaže – op. a.).“

Prostor samostana bio je organiziran tako da su se zajedničke prostorije uglavnom nalazile u prizemlju: ljetni i zimski refektorij, oba s kuhinjama, ljekarna, sakristija i samostanska kapela sv. Duha. Na prvom katu bile su sobe pavlinskih otaca, priora te još nekoliko zajedničkih prostorija poput knjižnice, a drugi kat je bio rezerviran za ćelije braće redovnika. Svaka etaža bila je visinom prilagođena ovakvoj hijerarhiji, pa prizemlje ima najveću visinu, prvi kat je nešto niži, dok su u drugom katu svodovi izrazito niski. Zanimljivo je da su takve proporcije uočene još u 18. stoljeću kada prior Krištolovec konstatira da prva etaža samostana „ima pravilne arhitektonske mjere, dok druga, natkrivena svodom, ima u manjoj mjeri, a treća, natkrivena stropom, još manje. Premda su, naime, hodnici bili ostavljeni dovoljno široki kako dolikuje, svod na drugom i strop na trećem katu napravljeni su nešto niži nego što nalaže arhitektonska proporcija, što bi stručnom oku moglo i zasmetati. No, budući da je posao već bio dovršen, cijela se građevina morala prilagoditi tom odstupanju.“³⁴

Većina prostorija u samostanu isprva nije bila presvođena. Gradnja svodova spominje se oko 1663. u hodniku

34 Krištolovec, I.: nav. dj., 118. Prijevod: dr. sc. Šime Demo.

9 Svod u svetištu crkve. Vidljivi zaglavni kamenovi s grbovima Celjskih i Rangerov oslik (foto: P. Puhmajer, HRZ, 2014.)

Chancel vault. Keystones with Celjski's coat of arms and baroque wall paintings by Ivan Ranger (photo: P. Puhmajer, HRZ, 2014)

10 Dvorišno pročelje sjevernog krila samostana, nakon prve faze obnove (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)

Inner façade of the monastery's north wing, after completion of the 1st phase of the restoration (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

istočnog krila, a možda i u sjevernom krilu,³⁵ no nije posve sigurno na koje se sve svodove zapis odnosi, jer će većina njih biti podignuta više desetljeća kasnije, neki i u 18. stoljeću, o čemu će još biti riječi. Samostanski hodnici svodeći su križnim svodovima s pojasnicama, a u prostorijama prevladavaju bačvasti svodovi sa susvodnicama, iako se u ponekima javljaju i križni svodovi.

Vanjska su pročelja bila raščlanjena nizovima jednostavnih kamenih prozora, veličinom prilagođena visini svake etaže, dok su pročelja prema klastru imala u prizemlju velike arkade poduprte četvrtastim stupcima, a na katovima bifore uokvirene jednostavnom profilacijom naglašenih kapitelnih zona. Kao uzor za oblikovanje tih pročelja prepoznato je stotinjak godina ranije pročelje isusovačkog kolegija u Grazu (oko 1572.), djelo arhitekta Vincenza Verde, gdje se javlja vrlo slična raščlamba.³⁶ Sličnost se može protumačiti utjecajima Graza i Štajerske kao emitivne sredine iz koje su dolazili arhitekti i graditelji u sjeverozapadnu Hrvatsku tijekom 16. i 17. stoljeća, a napose u Varaždin, gdje su gradili isusovački i franjevački samostan.

PRODULJENJE CRKVE (1663. – 1676.) I DOGRADNJA PLEMIČKIH KAPELA (1675., 1692., 1702., 1705.)

Osim gradnje samostanskih krila, obnova u drugoj polovini 17. stoljeća obuhvatila je i povećanje i barokizaciju stare gotičke crkve. Istodobno s gradnjom zapadnog krila od 1663. do 1676. izvedeno je i produženje crkve prema zapadu za 12,5 metara,³⁷ a time i novo pjevalište te novo

zapadno pročelje s portalom (danas u ulaznom predvorju).³⁸ Portal je označen godinom 1676. i grbom Emerika Erdödyja, investitora ove gradnje (sl. 11).³⁹

Nadograđeni je dio lađe dobio mrežasti svod (vidi sl. 7), po uzoru na postojeći istočni dio, no njegova rebra nisu od kamena, već od komada opeke, crijepa i žbuke, čime samo oblikom grubo oponašaju gotička rebra.⁴⁰ Pojava pseudogotičkih rebara u 17. stoljeću tumači se željom za naglašavanjem sakralnosti prostora koja je bila prisutna i kod drugih crkvenih građevina u Hrvatskoj i širem europskom prostoru.⁴¹

Tom prilikom, uz crkvu su bile prigrađene i kapele koje su donirali hrvatski velikaši. Kapelu Muke Gospodnje (1675.) financirala je barunica Judita Balagović, Lauretansku kapelu (1692.) grof Ivan Drašković, kapelu sv. Josipa (1702.) grofica Sofija Rozina Ratkaj, a kapelu Presvetog Trojstva (1705.) Ladislav Patačić.⁴²

Prilikom prigradnje kapela probijeni su postojeći gotički prozori južnog zida lađe, čiji su gornji dijelovi zazidani, ali su njihova mrežišta ostala vidljiva i dandanas u lađi crkve, iznad ulaza u kapele (sl. 8). Dvije kapele su poligonalnog tlocrta, a dvije pravokutnog. Sve četiri su svode, a nekima je unutrašnjost raščlanjena pilastrima profiliranih kapitela i vijenca (sl. 12).⁴³ Lauretanska kapela i kapela Muke Gospodnje svojim su svodjenjem ponovile nešto

.....
35 Zapis ne nudi jasnu informaciju. „E. A. satagente P. Vicario Solary surexit in notabili Perfectione nova lepoglavensis monasterii fabrica, erecto tractu Septentrionali, item Orientali, quem P. Ivanovich eduxerat, con camerationibus formato.“ Benger, N.: nav. dj., anno 1663.

36 Puhmajer, P., Kučinac, T. (2008.): nav. dj., 154.

37 Szabo, Gj. (1919.): nav. dj., 8. Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 206-207.

.....
38 Pročelja na produženom dijelu bila su oslikana na identičan način kao ranije, u bijeloj boji sa sivim detaljima, dok su kapele koje su poslije toga prigrađene uz južni zid lađe bile u kolorističkom kontrastu, u svijetlosivoj boji s bijelim detaljima. Novak, S. (1993.): nav. dj., 149-151.

39 Szabo, Gj. (1919.): nav. dj., 8.

40 Miletić, D. (1995.): nav. dj., 122.

41 Botica, D. (2004.): Gotika u baroku. Problemi stila u arhitekturi 17. stoljeća na izabranim primjerima, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 28, Zagreb, 119.

42 Szabo, Gj. (1919.): nav. dj., 19-21.; Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 209-213.

43 Patačićeva će kapela 1718. biti ukrašena bogatom štukaturom. Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 213. Štukature su rad majstora Josepha Antona Quadrija. Szabo, Gj. (1919.): nav. dj., 20.

11 Portal iz 1676., nekad na pročelju crkve, a danas u ulaznom predvorju (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)
Portal dated to 1676, originally on the church façade, nowadays in the entrance hall (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

ranije podignutu samostansku kapelu sv. Duha, smještenu u istočnom krilu samostana. Ona se visinom protezala kroz prizemlje i prvi kat, te je bila svođena križnim svodom sa susvodnicama unutar svakog od četiriju svodnih jedara, pri čemu su rubovi susvodnice pratili bridove jedara.⁴⁴ S prvog kata kroz emporu je bilo moguće praćenje mise, slično kako je to riješeno kod Lauretanske kapele koja se dvama malim prozorima otvara prema hodniku kata južnog krila samostana. Iako su građene sukcesivno, prilikom podizanja svake od triju južnih kapela vodilo se računa o tome da djeluju kao cjelina pa su im pročelja istovjetno uređena, odnosno obojena svijetlosivom bojom s naslikanim bijelim trakama i okvirima.⁴⁵

Budući da se produljenje crkve odvijalo nakon podizanja samostanskih krila, a gradnja kapela tijekom idućih nekoliko desetljeća, te je bila financirana od strane različitih

44 Puhmajer, P. (2014.): *Lepoglava. Pavlinski samostan. Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja istočnog, južnog i zapadnog krila*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 241-242.

45 Novak, S. (1993.): nav. dj., 153-154.

12 Unutrašnjost kapele sv. Josipa (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)
Interior of the chapel of St. Joseph (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

naručitelja, možemo pretpostaviti da pavlini nisu imali jednog arhitekta i jedinstven projekt po kojemu su izvođeni ovi radovi, već su za svaki zahvat angažirali graditelje koji su u tom trenutku bili dostupni ili aktualni. No ipak, svakim su projektom novogradnju nastojali prilagoditi zatečenim strukturama, što znači da su se u tim pothvatima rukovodili i estetskim načelima. To čini njihove napore bitnim doprinosom kvaliteti arhitekture čitavog samostanskog kompleksa.

GRADNJA KNJIŽNICE I PROČELJA CRKVE (1710. – 1711.) TE NOVO POVIŠENJE ZVONIKA (1711. – 1712.)

Sljedeći veliki građevinski pothvat bila je gradnja knjižnice i novog zapadnog pročelja crkve 1710. – 1711. godine.⁴⁶ Njime je zatvoren jugozapadni ugao samostanskog sklopa novom regulacijskom linijom, pri čemu crkva više nije bila

46 Szabo, Gj. (1919.): nav. dj. 10; Lentić, I. (1982.): nav. dj., 59-60; Novak, S. (1993.): nav. dj., 154-156; Puhmajer, P., Kučinac, T. (2008.): nav. dj., 153-154.; Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 234-237.

13 Glavno pročelje crkve (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)
Main church façade (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

uvučena u odnosu na zapadno krilo samostana. Crkva je time dobila kulisno pročelje jer su se u unutrašnjosti te nadogradnje nalazili knjižnica, predvorje s manjom kapelom sv. Ivana Nepomuka te završetci samostanskih hodnika. Produljenjem crkve i izgradnjom knjižnice, crkveni je zvonik ostao usred kompleksa izrazito nizak te gotovo nezamjetljiv u vizuri sklopa, pa se prišlo njegovu povišenju na današnju visinu. Njegova je pak dogradnja dovršena 1712., kada je pokriven limenom lukovičastom kapom.⁴⁷

Zapis o ovom značajnom graditeljskom pothvatu ostavio je Krištolovec: „Godine 1711. ovome je samostanu dodana nova zgrada za knjižnicu. Ona se izdiže na onoj strani gdje se iz vanjskoga dvorišta pored ljetne blagovaonice ulazi u crkvu. Ta je zgrada načinjena od čvrstoga zida i građom je nekoliko stopa viša od zidova samostana. Iznutra ima svod u gotičkom stilu, te je ukrašena rijetkim reljefima, freskama i slikama dobročinitelja. U unutrašnjem prostoru te knjižnice visoko se, do svoda, uzdižu raspoređeni ormari, puni raznih starijih i novijih knjiga. Ova knjižnica iz donacije oca Gašpara Malečića ima fundaciju od 1.000 forinti, od čije se kamate nabavljaju nove knjige za svako područje. Za ustanovljenje te knjižnice

47 Benger, N.: nav. dj., anno 1711, anno 1712; Krištolovec, I.: nav. dj., 117.; Puhmajer, P., Kučinač, T. (2008.): nav. dj., 162. Szabo napominje da je stari srednjovjekovni zvonik povišen i 1640. godine.

14 Zgrade pavlinskog gostinjsca, danas župni dvor u Lepoglavi (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)

Pauline guesthouse, current house of the Lepoglava parish priest (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

presvijetli je i preuzvišeni Juraj Patačić, biskup bosanski, osobitom darežljivošću udijelio 500 forinti. Zbog toga ga samostan časti kao osobitog dobročinitelja ove knjižnice.“ Nadalje kaže: „s vanjske je strane te biblioteke ozidano pročelje, koje se pruža prema vrhu krova što pokriva crkvu, a gleda na vanjsko dvorište. Lijepi kipovi, koje su od kamena izradili kipari, služe kao ukras umjetnički oblikovanom pročelju...“. Dodaje da su „vještina kipara i majstora zidara te reljefi izvrsno doprinijeli njegovu prekrasnu sjaju.“⁴⁸

Izgradnja novoga crkvenog pročelja (sl. 13) izuzetan je projekt u svakom smislu. Anđela Horvat naglašava da je izduženo pročelje crkve prilagođeno vertikalizmu gotičke crkve,⁴⁹ što je njegova prva i najvažnija odlika. Ono je pritom raščlanjeno na barokni način, četirima pilastrima koja dijele plohu na tri osi. U središnjoj je osi portal, nadvišen prekinutom nadstrešnicom, iznad kojega je velika bifora, dok se iznad nje, kao i u bočnim osima, javljaju niše sa skulpturama. Plohu zaključuje jak profilirani vijenac iznad kojega se uzdiže veliki volutni zabat, također raščlanjen pilastrima, a koji pri vrhu pridržavaju manji trokutni zabat. Plohe su dodatno obogaćene štuko ukrasom voluta, kapitela, anđeoskih glavica i girlandi. Ovakvo složeno koncipirano pročelje nesumnjivo je rad vrhunskog arhitekta, koji je ne samo visinski prilagodio kulisno pročelje heterogenoj unutrašnjosti, već je, komponiranjem i superponiranjem elemenata, stvorio dinamičnu baroknu kompoziciju. Nije poznato kojem su arhitektu bili povjereni radovi, no zna se da je skulpture u nišama isklesao kipar Johann Vedl.⁵⁰

48 Krištolovec, I.: nav. dj., 118.

49 Horvat, A. (1982.), Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 31.

50 Na poleđini Kristova kipa pronađen je potpis: IOHANES VEDL FECIT 1711. Novak, S. (1993.): 156.

15 Dio sačuvanog obrambenog zida s južne strane kompleksa (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)

Section of the preserved defensive wall on the south side of the complex (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

16 Pogled na zapadni dio lepoglavskog sklopa 1941. s vidljivom očuvanom ugaonom kulom i dijelom glavnog ulaza (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Western view of the Lepoglava complex in 1941. Preserved corner tower and part of the monastery entrance (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

Štukature su morale biti rad vješta štukatera, možda autora onih izvedenih na svodu knjižnice.⁵¹

Na tlu kontinentalne Hrvatske ovakav se tip pročelja javio najranije upravo u Lepoglavi 1711. te se drži da je ono bilo uzorom za pavlinske i druge crkve,⁵² a radi toga se ponekad naziva i tzv. *pavlinskim tipom* pročelja. Podrijetlo oblikovanja tog pročelja, kao i njegove utjecaje, valjalo bi detaljnije znanstveno analizirati, no držim da istraživanja valja usmjeriti na štajersku arhitekturu tog razdoblja, koja je bila dominantna na našem tlu, a kao što smo vidjeli, imala je presudan utjecaj i na izgradnju samostanskih krila šezdesetak godina ranije.

RADOVI NA SAMOSTANSKIM KRILIMA TIJEKOM 18. STOLJEĆA

U 18. stoljeću radilo se na uređenju i opremanju samostana i crkve. Od građevinskih zahvata valja spomenuti svođenje samostanskih prostorija. Većina prostorija, naime, nakon izgradnje bila je tek nadstropljena, a svodovi su sagrađeni naknadno. Najranije je zabilježena gradnja svoda u istočnom, a možda i sjevernom krilu oko 1663.,⁵³ no nije posve sigurno na koje se svodove zapis odnosi. Mogla bi biti riječ o svodovima hodnika u prizemlju, jer se u hodniku prvog kata sjevernog krila njihova gradnja spominje

51 Antonio Giuseppe Quadrio radio je 1718. štukature u kapeli sv. Trojstva u lepoglavskoj crkvi, ali se one od njih razlikuju, pa nije sasvim sigurno njegovo autorstvo. Novak, S. (1993.): nav. dj., 156.

52 Ivo Lentić navodi slična pročelja u Remetama (1722) i Svetom Petru u Šumi (1773), Anđela Horvat pridodaje i reduciranu varijantu pročelja franjevačke crkve u Našicama (1777.), a Đurđica Cvitanović i pročelje pavlinske crkve u Križevcima (1719. – 1720.). Usp. Lentić, I. (1977.): Specifičnost arhitekture pavlinskih sakralnih objekata u Hrvatskoj u doba baroka, u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 4, Zagreb, 27-29; Lentić, I. (1982.): nav. dj., 58; Horvat, A. (1982.): nav. dj., 31. Cvitanović, Đ. (1989.): Arhitektura pavlinskog reda u baroknom razdoblju, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 116.

53 Zapis ne nudi jasnu informaciju. „E. A. satagente P. Vicario Solary surexit in notabili Perfectione nova lepoglavensis monasterii fabrica, erecto tractu Septentrionali, item Orientali, quem P. Ivanovich eduxerat, con camerationibus formato.“ Benger, N.: nav. dj., anno 1663.

tek 1733. godine,⁵⁴ a u drugom katu 1735. godine.⁵⁵ Kasne 1747. sagrađen je svod na hodniku drugoga kata istočnog krila.⁵⁶

Svi hodnici bili su svođeni križnim svodovima podijeljenim na traveje razdvojene pojasnicama, koje izostaju jedino u hodniku drugog kata južnog krila. Prostorije su većinom imale bačvaste svodove sa susvodnicama, a ponegdje se javljaju i križni svodovi. Ljetni i zimski refektorij bili su svođeni bačvastim svodom sa susvodnicama, ljetni, čini se, 1722.,⁵⁷ a zimski vjerojatno 1734. godine.⁵⁸ Razlika je bila u tome što su u zimskom refektoriju nasuprotne susvodnice bile spojene vrhovima, dok su u ljetnom bile relativno plitke i niske susvodnice, vjerojatno zbog drukčije koncepcije štuko ukrasa i oslika koji su prekrivali svodnu površinu.

S obzirom na to da su refektoriji svođeni tek u 18. stoljeću, možemo pretpostaviti da ni ostale, manje važne prostorije u početku nisu imale svodove. U nekolicini prostorija prvog kata sačuvani su različiti, pomalo neobični tipovi svodova. Primjerice, u sjeverozapadnoj ugaonoj prostoriji susvodnice koje se uzdižu na dva susjedna zida imaju zajednički brid. U središnjim dvjema prostorijama istočnog krila su križni svodovi pravokutnih traveja s pojasnicama, dok dvije prostorije na južnom kraju istog krila imaju bačvaste svodove, u jednoj sa susvodnicama koje se vrhovima

54 Benger, N.: nav. dj., anno 1733.

55 Benger, N.: nav. dj., anno 1735.

56 Benger, N.: nav. dj., anno 1747.

57 Iako je on mogao nastati i ranije, te se godine navodi da je svod ukrašen štukaturom, a 1733. da je oslikan. S obzirom na to da su svodovi u prostorijama građeni većinom u 18. stoljeću, pretpostavljamo da je u zimskom refektoriju podignut u vrijeme izvedbe štukatura. To više što je oblikovanje svoda bilo takvo (s niskim i kratkim susvodnicama), da se prilikom njegove gradnje očito predvidjelo ukrašavanje.

58 Benger navodi da je 1734. iznad zimskog refektorija izveden krov, ali s obzirom na to da se refektorij nalazi u prizemlju, vjerojatno je riječ o svodu. „In mense Aprili appositum est novum tectum in media parte tractus orientalis monasterii supra refectorium hyemale.“ Usp. Benger, N.: nav. dj., anno 1734. Zidne slike nastaju pet godina poslije. „Hoc anno Refectorium hyemale renovatum novis picturis.“ Benger, N.: nav. dj., anno 1739.

17 Prikaz lepoglavskog samostana na portretu Hermana Celjskoga u nekadašnjem ljetnom refektoriju, prva polovina 18. st. (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine)

View of the Lepoglava monastery on the Herman Celjski's portrait in a former summer refectory, first half of the 18th century (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

dodiruju. Slični se svodovi pojavljuju i u prostorijama iznad njih na drugom katu.

Samostanski sklop obuhvaćao je i niz objekata izvan današnjeg korpusa samostana, koji su većinom porušeni u kasnijem vremenu. Sa zapadne strane pružale su se jednokatne zgrade koje su zatvarale još jedno unutrašnje dvorište (vidi sl. 19c), a u njima su bile smještene obrtničke radionice, žitnice, staje za konje, sjenik i nekoliko spremišta za gospodarske potrebe.⁵⁹ Tik uz crkvu nalazio se gostinjac (lat. *foresteria*), zgrada namijenjena za boravak uglednih gostiju (sl. 14).⁶⁰ Cijeli je sklop bio okružen visokim zidom s puškarnicama i ugaonim kružnim kulama (sl. 15, 16), koji je djelomično sačuvan i danas, a glavni ulaz sa zapadne strane nekad je bio dodatno ojačan još dvjema kulama i zaštićen podiznim mostom.⁶¹ Izgradnja zida i kula započeta je 1675., odmah po dovršetku gradnje samostana, i trajala je nekoliko godina.⁶²

Samostanski kompleks bio je u cijelosti građevinski dovršen i opremljen sredinom 18. stoljeća. O izgledu samostana u to vrijeme svjedoči slikovni prikaz na zidnoj slici s portretom Hermana Celjskog u nekadašnjem ljetnom refektoriju (sl. 17).⁶³ Na njoj je vidljiv cijeli kompleks samostana s crkvom i vanjskim zgradama sa zapadne

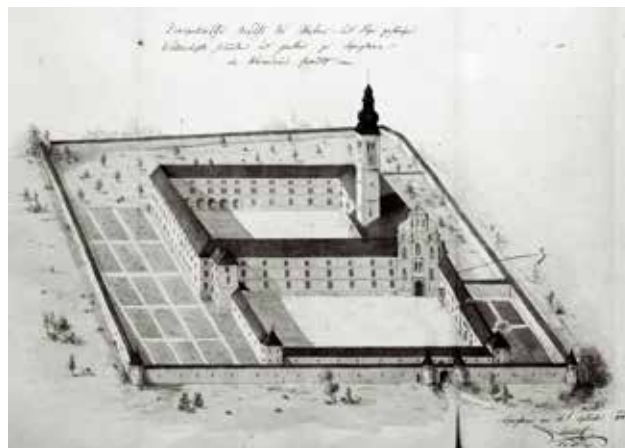
59 Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 194.

60 Izvorno prizemna zgrada je 1720. – 1721. nadograđena za jedan kat. Gornji kat je bio namijenjen smještaju gostiju, a prizemlje njihovoj posluži. Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 239-241. Zgrada je jednostavnog oblikovanja s pravokutnim kamenim prozorima na južnoj strani i arkadnim hodnicima prema sjevernoj strani, odnosno dvorištu. Danas je to župni dvor.

61 Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 194.

62 Bengner, N.: nav. dj., anno 1675.; Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 199.

63 Slika nastaje u prvoj polovini 18. stoljeća, svakako poslije 1711., jer se na njoj vidi novo pročelje crkve, a najkasnije 1733. kada je zabilježeno posljednje oslikavanje refektorija. Marija Mirković smatra da su portreti na istočnom zidu refektorija mogli nastati u prvim desetljećima 18. stoljeća, ali su tridesetih godina bili restaurirani i nadoslikani, vjerojatno prilikom izvedbe svoda i štukatura. Mirković, M. (1995.): Ikonografski program ljetne blagovaonice u Lepoglavi, u: *Lepoglavski zbornik 1994*, 90.

18 Perspektivni pogled na lepoglavski samostan, 1851. (Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel u Zagrebu)

Perspective view of the Lepoglava monastery, 1851 (Ministry of Culture, Conservation Department in Zagreb)

strane, kao i visoki obrambeni zid s kulama koji ga okružuje. Takvo će prostorno oblikovanje kompleks zadržati sve do sredine 19. stoljeća, kada je zabilježen na perspektivnom crtežu (sl. 18).

UKINUĆE PAVLINSKOG REDA (1786.) I VLASNIŠTVO ČAZMANSKOG KAPTOLA (1804. – 1850.)

Nakon ukinuća pavlinskog reda 1786. Lepoglava je dobila status župe (1789.) te je tako crkva odvojena od samostana i dodijeljena župi, a samostan je prvo služio kao mjesto zadržavanja ratnih zarobljenika, a poslije i kao vojna bolnica. U tom razdoblju došlo je do posvemašnjeg rasapa pavlinske imovine (inventara, riznice, knjiga), a zgrade se postupno zapuštaju. Godine 1804. Lepoglava je proglašena sjedištem Čazmanskog kaptola,⁶⁴ pa iako je uprava Kaptola ubrzo preselila u Varaždin, Kaptol je idućih desetljeća imenovao lepoglavske župnike,⁶⁵ te je imao i svojevrsnu ingerenciju nad samostanskim zgradama.

OBNOVE I DOGRADNJE SAMOSTANA ZA DRŽAVNU KAZNIONICU (1851. – 1883.)

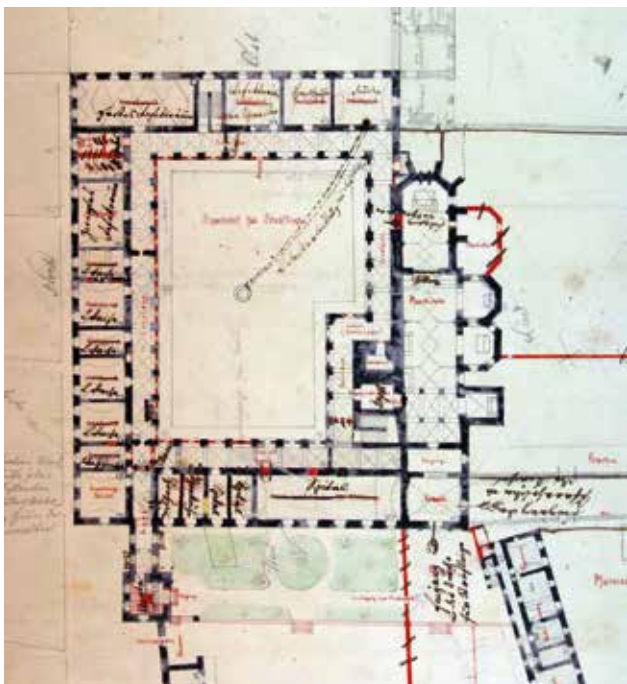
Novo poglavlje u povijesti lepoglavskog sklopa započelo je 1850. njegovom prenamjenom za državnu kaznionicu.⁶⁶ Zemaljska građevna uprava s odjelima u Zagrebu i Varaždinu izradila je projekte za obnovu samostana i izgradnju novih zgrada za potrebe kaznionice.⁶⁷ Pronađene su tri serije projektnih nacрта za obnovu stare samostanske zgrade te još nekolicina za izgradnju drugih zgrada.

64 **Liber memorabilium parochiae Lepoglavensis*, Arhiv HAZU, Zagreb, 50-51. Umjesto povratka dobara u Čazmi koja su izvorno pripadala Čazmanskom kaptolu, a trenutno su bila u funkciji pogranične vojne uprave, država se odlučila na kompenzaciju tako što je Kaptolu dodijeljena Lepoglava.

65 Dočkal, K. (2014.): nav. dj., 446.

66 Kauk, R. (1895.): *Poviest paulinskoga samostana i sadašnje kraljevske zemaljske kaznionice u Lepoglavi*, Vukovar, 77-79.

67 Puhmajer, P., Kučinac, T. (2008.): nav. dj., 154.

19 a Tlocrt prizemlja samostana, oko 1850. godine. Crvenom bojom su naznačene planirane adaptacije (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Lepoglava monastery, ground floor plan, cca 1850. Red marks the planned interventions. (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage).

Tri serije prikazuju postojeće stanje samostana u koje su ucrtani planirani zahvati. Prva serija nije točno datirana niti signirana, ali vjerojatno potječe iz oko 1850. godine (sl. 19 a, b), a sadrži tlocrte podruma, prizemlja, prvog i drugog kata samostana.⁶⁸ Druga serija, rad inženjerskog pomoćnika Franza Struppija,⁶⁹ datirana je u 1851. godinu, a obuhvatila je tlocrte svih etaža (sl. 20 a, b, c), nacrt zapadnog pročelja istočnog krila s presjecima, te glavno pročelje s crkvom.⁷⁰ Treću seriju, datiranu 1852. godine, potpisuje pomoćni inženjer Johann Polivka (sl. 21, 22 a, b),⁷¹ a ona sadrži tlocrte svih etaža, uzdužne presjeke kroz sjeverno, istočno i zapadno krilo, te pročelja.⁷² Planiranim pregradnjama izvedeno je zazidavanje arkada klaustra u prizemlju, uklanjanje postojećih baroknih kamenih okvira ulaza u ćelije i postavljanje novih visokih uskih vrata s nadsvjetlima, te rušenje velikog zahodskog bloka uz zapadno pročelje. Prozori na vanjskim pročeljima smanjeni

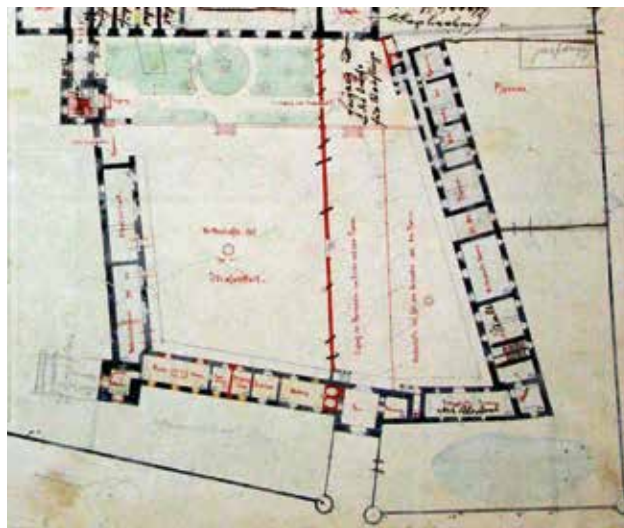
68 Crtež je rađen crnom bojom, a crvenom i crnom su označene adaptacije, među kojima se ističu zazidavanje arkada klaustra u prizemlju, izgradnja velikog stubišta u zahodskom bloku, izdvajanje hodnika južnog krila u zaseban prostor povezan s crkvom te niz manjih pregradnji i prenamjena prostorija.

69 Franz (Franjo) Struppi spominje se 1850.-51. kao *inženir asistent II. klase* te ponovno 1857. – 1858. kao *inženir asistent*. Vujasinović, B. (2004.): Pregled povijesti građevne službe u Hrvatskoj od 1770. do 1918., u: *Godišnjak*, 2003./2004., 381-385.

70 Nacrta su risani ružičastom bojom, a intervencije, većinom manjeg opsega (zazidavanje otvora) crnom i žutom bojom.

71 Johann (Ivan) Polivka se 1850. – 1851. navodi kao vježbenik i pomoćnik, a 1857. kao *inženir pomoćnik*. Vujasinović, B. (2004.): nav. dj., 381-384.

72 Puhmajer, P., Kućinac, T. (2008.): nav. dj., 154.

19 b Tlocrt prizemlja vanjskih zgrada samostanskog kompleksa, oko 1850. godine. Crvenom bojom su naznačene planirane adaptacije (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Lepoglava monastery, ground floor plan of the outer wings with service buildings, cca 1850. Red marks the planned interventions. (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage).

su za potrebe zatvorskih ćelija. Polivka je projektirao i novu zatvorsku kapelu na istočnoj strani istočnoga krila koja je trebala dobiti novo reprezentativno pročelje prema samostanskom dvorištu,⁷³ ali ona nikad nije izvedena. Nije bilo moguće posve točno utvrditi koji su zahvati izvođeni prema čijem projektu jer su neki od njih prikazani na sva tri projekta, a neki izvedeni zahvati nisu prikazani ni na jednom od njih.

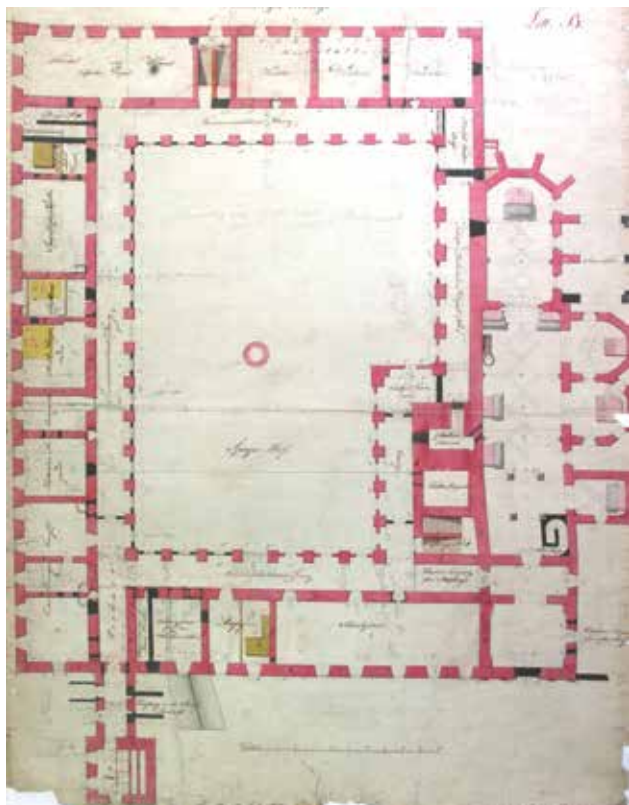
Od pedesetih godina 19. stoljeća zgrade kaznionice se višekratno obnavljaju.⁷⁴ Prvo je srušen cijeli vanjski dio samostanskog kompleksa koji se nalazio sa zapadne strane središnjega objekta, odnosno tamošnje sjeverno i zapadno krilo, te je na njihovu mjestu započela izgradnja novog dijela kaznionice. Podignuta su dva velika trokatna krila u historicističkom stilu (sl. 23), kao i neogotička kapela na njihovu spoju, a uslijedila je i izgradnja brojnih drugih zgrada.⁷⁵ Nova prostorna organizacija zabilježena je na situacijskom nacrtu iz 1860. godine (sl. 24), na kojem je već vidljiv formirani historicistički sklop.

Lepoglavu je 1880. godine pogodio potres, pa je samostan teže oštećen. Ravnatelj kaznionice Tauffer izvijestio je da su na samostanskoj zgradi popucali glavni zidovi na sjevernoj i južnoj strani, dok su oni na istočnoj i zapadnoj strani popustili, odnosno izbočili se od 6 do 8 cm, tako da

73 Zamišljen troosni rizalit kapele zaključen stepenastim zabatom s preslicom na vrhu predstavlja ranu pojavu historicizma u hrvatskoj arhitekturi. Usp. Puhmajer, P., Kućinac, T. (2008.): nav. dj., 154.

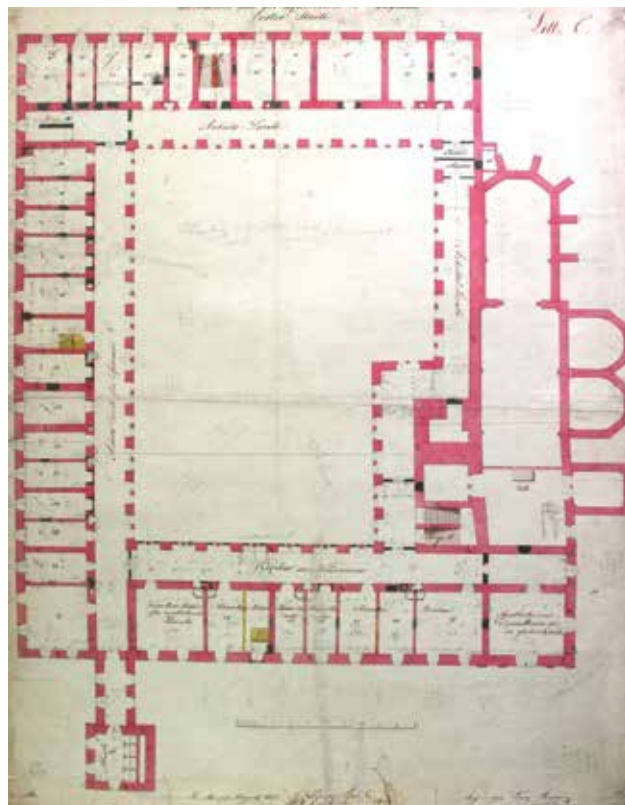
74 Belošević, S. (1926.): *Županija varaždinska i slobodni i kraljevski grad Varaždin*, Zagreb, 91-92.

75 Većina tih objekata srušena je nakon bombardiranja u Drugom svjetskom ratu. Od važnijih, sačuvana je jedino zgrada tzv. *Zvijezde*, podignuta 1913. – 1914., koja je i danas u funkciji kaznionice.

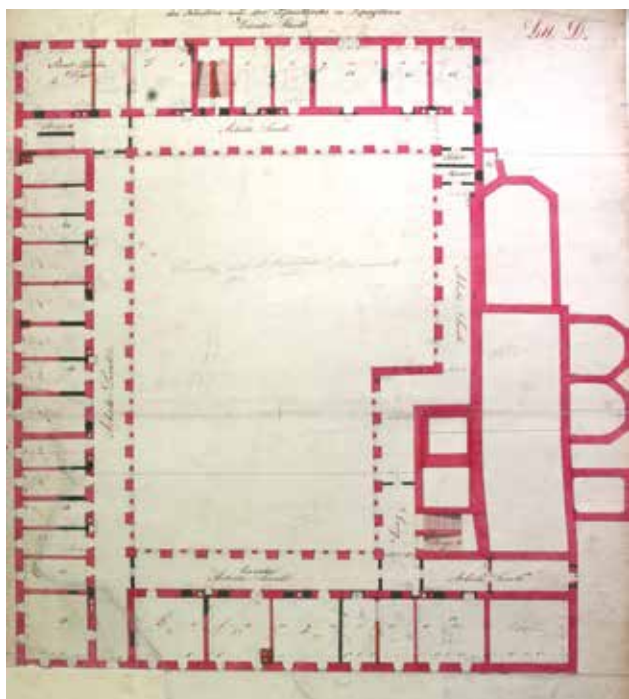
20 a Tlocrt prizemlja samostana. Nacrt Franza Struppija iz 1851. godine. Crnom bojom su naznačene planirane adaptacije (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Lepoglava monastery, ground floor plan. Drawing by Franz Struppi, 1851. Black marks the planned interventions. (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage).

20 b Tlocrt prvog kata samostana. Nacrt Franza Struppija iz 1851. godine. Crnom bojom su naznačene planirane adaptacije (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Lepoglava monastery, first floor plan. Drawing by Franz Struppi, 1851. Black marks the planned interventions. (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage).

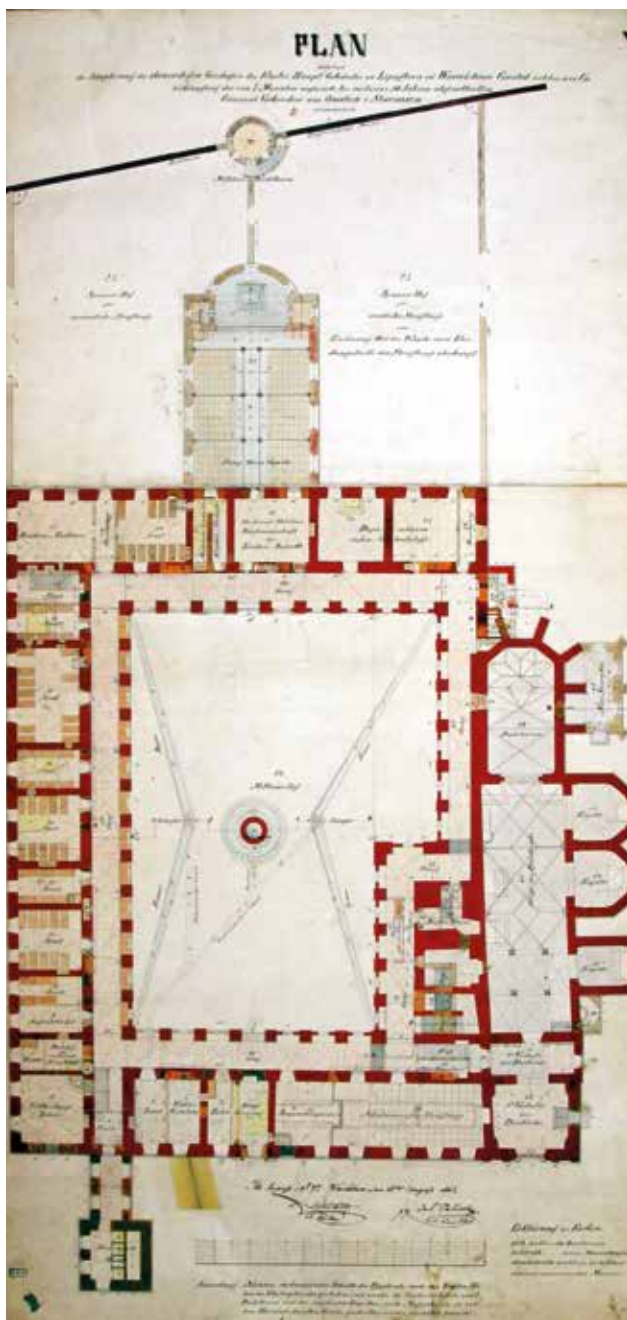
20 c Tlocrt drugog kata samostana. Nacrt Franza Struppija iz 1851. godine. Crnom bojom su naznačene planirane adaptacije (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Lepoglava monastery, second floor plan. Drawing by Franz Struppi, 1851. Black marks the planned interventions. (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

su popucali svodovi koji se na njih oslanjaju. Navodi dalje da su se svodovi dijelom urušili, a dijelom zbog opasnosti morali biti razgrađeni.⁷⁶ Tako su stradali i svod u zimskom i ljetnom refektoriju, zajedno sa štukaturom i oslicima.⁷⁷ Zasiurno su tada uklonjeni i svodovi u prvom i drugom katu sjevernog krila, jer je došlo do njihova gotovo potpunog uklanjanja. Naime, na mjestu hodnika u tim dvjema etažama uspostavljen je niz novih ćelija, a novi je hodnik stvoren sužavanjem postojećih ćelija na polovicu njihove veličine. Tako je u sjevernom krilu u objema gornjim etažama nastao tlocrt sa središnjim hodnikom, uz koji se s obje strane nižu ćelije. S obzirom da se takav zahvat mogao izvesti jedino uklanjanjem svodova, pretpostavljamo da je došlo do njihova oštećenja u potresu, pa su tada i uklonjeni. Hodnik prizemlja je tom prilikom ipak zadržan, ali je zbog podizanja novih zidova na gornjim etažama bilo potrebno izvesti potporne stupove, odnosno lukove, u njihovoj osi u prizemlju. Sve su prostorije sjevernog krila napola presječene tim lukovima, a zatim još i nadsvedene novim,

76 Zabilježeno je još da je krov bio rastresen, a dimnjaci popucali. Na vanjskim jednokatnim zgradama svi su se dimnjaci urušili na južnu stranu, a zgrade su napukle, no nijedna pukotina nije bila cijelom njihovom visinom. Torbar, J. (1882.): Izvješće o zagrebačkom potresu 9. studenoga 1880, Zagreb, 65; Dočkal, M. (2014.): 202.

77 Mirković, M. (1995.): nav. dj., 89.

21 Tlocrt prizemlja samostana. Nacrt Johanna Polivke iz 1852. godine. Narančastom i smeđom bojom su naznačene planirane adaptacije (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Lepoglava monastery, ground floor plan. Drawing by Johann Polivka, 1852. Orange and brown mark the planned interventions. (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage).

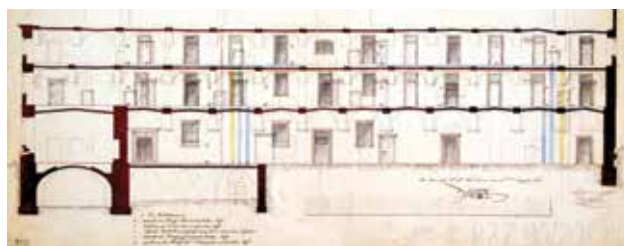
pruskim svodovima. Projekte (sl. 25 a, b) za ovaj zahvat 1880. potpisuje *inžinir* Žiga Baločanski iz Građevnog ureda Varaždinske podžupanije.⁷⁸ Isti je inženjer radio i uređenje tzv. grčke kapele u prizemlju istočnog krila samostana tri

78 Baločanski se spominje kao *inžinir pristav* u Građevnom odsjeku Varaždinske županije, gdje je radio sve do 1885. godine kada prelazi u Vukovarsku županiju, gdje se spominje kao *inžinir* sve do 1905. godine. Od 1906. godine radi u Građevnom odsjeku Zemaljske vlade u Zagrebu. Godine 1917. postaje *upravitelj građ. savjetnik* Odsjeka za zgradarstvo Zemaljske vlade. Vujašinović, B. (2004.): nav. dj., 416-520.

22a Uzdužni presjek kroz sjeverno krilo samostana. Nacrt Johanna Polivke iz 1852. godine s ucrtanim promjenama vrata ćelija (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Lepoglava monastery, north wing cross section. Drawing by Johann Polivka, 1852. Grey marks the planned resizing of the cell doors. (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

22b Uzdužni presjek kroz istočno krilo samostana. Nacrt Johanna Polivke iz 1852. godine s ucrtanim promjenama vrata ćelija (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Lepoglava monastery, east wing cross section. Drawing by Johann Polivka, 1852. Grey marks the planned resizing of the cell doors. (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

23 Historicističko krilo kaznonice podignute u produžetku zapadno od nekadašnjeg samostana (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine)

Prison wing from the 19th-century, adjacent to the west wing of the monastery (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

godine kasnije, koje je izvedeno rušenjem pregradnih zidova između nekoliko južnih prostorija.⁷⁹

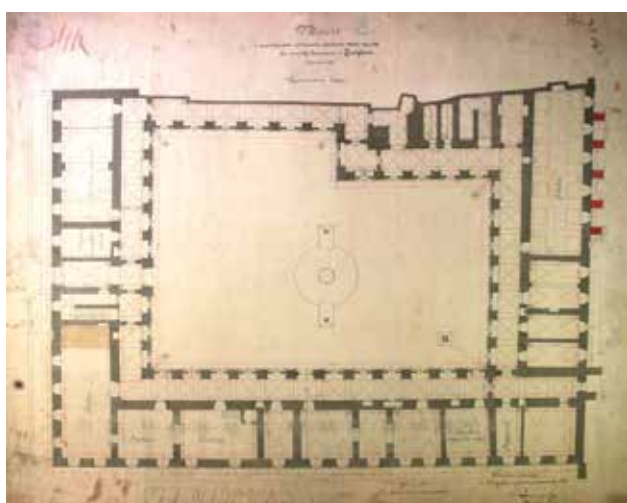
Prenamjena Lepoglave za kaznonicu imala je daleko sežan negativni učinak na zgrade nekadašnjeg samostana. Ona je značila devastaciju jer su izvedeni radikalni zahvati uklanjanja zidova i svodova, a većina ostalih, vanjskih zgrada je porušena. Ipak, u arhitekturi novog kaznoničkog sklopa (sl. 26) koji je podignut oko samostana, uočavaju

79 Puhmajer, P. (2014.): nav. dj., 17, 240.

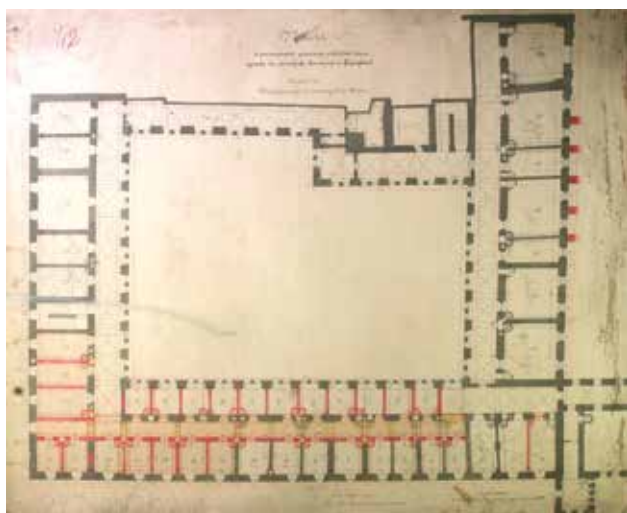
24 Situacijski nacrt kaznioničkog sklopa, 1860. (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine)

Situation plan of the prison complex in 1860 (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

25 a Tlocrt prizemlja samostana. Nacrt Žige Baločanskog iz 1880. godine. Crvenom bojom su naznačene planirane adaptacije (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Lepoglava monastery, ground floor plan. Drawing by Žiga Baločanski, 1880. Red marks the planned interventions (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

25 b Tlocrt prvog kata samostana. Nacrt Žige Baločanskog iz 1880. godine. Crvenom bojom su naznačene planirane adaptacije (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine).

Lepoglava monastery, first floor plan. Drawing by Žiga Baločanski, 1880. Red marks the planned interventions (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

26 Pogled na kaznionički sklop između dva svjetska rata, snimak španjolske avijacije (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine)

View of the prison complex from the air, photograph taken by Spanish aviation between the two world wars (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

se znatne arhitektonske ambicije i kvalitetni stilski oblici historicizma.⁸⁰

RAZARANJE ZA VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA I OBNOVE U DRUGOJ POLOVINI 20. STOLJEĆA

Konačnu degradaciju samostanski je kompleks doživio u teškom razaranju u Drugom svjetskom ratu. Najprije je u požaru 1943. godine stradalo istočno krilo, a dvije godine kasnije, navodno zbog obližnje eksplozije vlaka s municijom, teško je oštećen cijeli sklop. Stradalo je krovništvo samostana i crkve (sl. 27), a u zapadnom krilu sve međukatne konstrukcije do razine prizemlja. Tako je prizemlje zapadnog krila s refektorijem stajalo bez krova nekoliko godina, o čemu svjedoče povijesne fotografije (sl. 28).

Unatoč naporima Konzervatorskog zavoda u Zagrebu da preuzme obnovu zapadnog krila,⁸¹ rukovodstvo kaznonice samostalno je poduzelo građevinske radove, prvo na razgradnji vanjskih zidova do razine prizemlja,⁸² a potom i na njihovoj ponovnoj izgradnji. U zapadnom je krilu uređena polivalentna dvorana kaznonice koja se visinom proteže kroz prvi i drugi kat, pa je dvorišno pročelje, umjesto izvornih bifora, dobilo visoke izdužene prozore (sl. 29),

⁸⁰ Dodajmo još ovome da je znameniti arhitekt Herman Bollé 1897. izradio projekt obnove pročelja crkve u neobaroknom stilu, koja je trebala biti obnovljena na poticaj lepoglavске župe, no projekt iz nekog razloga nije izveden. Damjanović, D. (2013.): *Arhitekt Herman Bollé*, Zagreb, 332-334.

⁸¹ Sporazumno se pokušao riješiti i problem vanjskog obrambenog zida s kulama, uklanjanje recentnih stuba ispred zapadnog pročelja samostana, natkrivanje zidnih slika u refektoriju, kao i buduća suradnja između Konzervatorskog zavoda i Kazneno-popravnog doma Lepoglava. Ministarstvo kulture (dalje: MK), Uprava za zaštitu kulturne baštine (dalje: UZKB), Služba za dokumentaciju (SD), dosje Lepoglava, *Zapisnik sastavljen 17. svibnja 1946. god. između izaslanika Ministarstva prosvjete – Konzervatorskog zavoda i Uprave Kazneno-popravnog doma Lepoglava*, urudž. 22. svibnja 1946.

⁸² MK-UZZKB-SD, dosje Lepoglava, Dopis Konzervatorskog zavoda u Zagrebu Ministarstvu unutarnjih poslova – Odjelu kaznenih zavoda, 8. travnja 1946.

27 Samostan nakon bombardiranja u Drugom svjetskom ratu (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine)

Lepoglava monastery after the bombardment in World War II (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage)

28 Samostan nakon bombardiranja u Drugom svjetskom ratu. Zapadno krilo vidljivo bez gornjih etaža. (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine)

Lepoglava monastery after bombarding in World War II. West wing without its upper floors. (Ministry of Culture, Directorate for the Protection of the Cultural Heritage).

dok su prozori na vanjskim pročeljima obiju gornjih etaža dokinuti. Nadalje, kaznionička je uprava dala porušiti i oba historicistička krila kaznionice, potom niske pavlinske zgrade u produžetku župnog dvora,⁸³ a zatim i dio obrambenog zida s kulama sa zapadne strane.

Istodobno s obnovom samostana, radilo se na obnovi crkve, koja je bila u nadležnosti župe, a ujedno i, na sreću, pod konzervatorskim nadzorom. Obnovu je vodila arhitektica Greta Jurišić iz Konzervatorskog zavoda u Zagrebu. Najugroženije je bilo zapadno pročelje crkve, koje se radi uklanjanja gornjih etaža zapadnog krila izrazito nagnulo, dok su zidovi i svod na svim stranama popucali. Na temelju projekta statičke sanacije 1946. godine izvedeno je osiguranje zapadnog pročelja umetanjem dviju spona u prvom katu i vezivanjem na unutarnji paralelni zid.⁸⁴ Nakon niza teškoća, daljnjim se radovima nije moglo pristupiti sve do 1952. godine pa je u dvije godine izvedeno osiguranje zidova lađe ugradnjom serklaža i injektiranjem zidova cementnom žbukom. Cijeli je zabat zapadnog pročelja razgrađen te nanovo sazidan u opeci, a dekoracija je ponovljena prema starim fotografijama. Uzeti su odljevi štuko dekoracija na zapadnom pročelju te izliveni pozitivivi od smjese gipsa, vapna i cementa s cinčanom armaturom. Idućih godina rješavalo se pitanje stabilizacije svetišta,⁸⁵ pa je 1957. rađeno statičko osiguranje kamenih rebara i zidova nad kojima su izvedeni serklaži, zatim je 1961. uklonjena recentna sakristija uz svetište, da bi radovi sanacije bili konačno završeni 1962. godine.⁸⁶ Općenito gledajući, obnova crkve od 1946. do 1962. može se smatrati uspješnim

83 MK-UZZKB-SD, dosje Lepoglava, Dopis Konzervatorskog zavoda u Zagrebu Ministarstvu prosvjete – Odjelu za kulturu i umjetnost, 4. srpnja 1946.

84 Jurišić, G. (1955.): Konzervatorski radovi na pavlinskom samostanu i crkvi u Lepoglavi, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture*, 4-5, Beograd, 395.

85 Jurišić, G. (1955.): nav. dj., 395-396.

86 MK-UZZKB-SD, dosje Lepoglava, *Lepoglava. Bivša pavlinska crkva*, izvještaj, Konzervatorski zavod Zagreb, studeni 1966.

konzervatorskim pothvatom. Unatoč ruševnom stanju crkve i iznimnim teškoćama u organizaciji i provedbi obnove, s obzirom na blizinu kaznionice, rukovođilo se načelima minimalno potrebne intervencije, uz istodobno maksimalno poštivanje zatečenih oblikovnih elemenata, dok uporabu cementa i betona u to teško poslijeratno vrijeme valja uzeti kao nužnost i kao dio tadašnje konzervatorske prakse.⁸⁷

Sedamdesetih godina vršena su prva arheološka iskopavanja u Lepoglavi, kada Praški zavod za zaštitu spomenika (skraćeno: SUPRPMO) 1972. – 1974. u dvorištu samostana pronalazi ostatke starog srednjovjekovnog samostana. Iskopavanja se nastavljaju 1991. i 1993. u hodniku južnog krila samostana i kapelama uz sjevernu stranu crkve.⁸⁸ U organizaciji župe izvodi se nova statička sanacija crkve. Početkom devedesetih godina, 1991. – 1994., Restauratorski zavod Hrvatske vodi obnovu pročelja i unutrašnjosti crkve, u potpunosti utemeljenu na konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima.⁸⁹ Prezentacija je bila usmjerena na slojevitost kao temeljnu vrijednost crkve, a osobita je pažnja pridana obnovi i prezentaciji kamenih elemenata (prozora, svodnih rebara, stupova, itd.), kao i izvornoj polikromiji, kako u unutrašnjosti, tako i na pročeljima, s nastojanjem da se što više očuva stara građa i žbuka.⁹⁰

POČETAK OBNOVE SAMOSTANA U OVOM STOLJEĆU (2003. – 2010.)

Vraćanjem samostana u nadležnost Crkve 1999. godine stvoreni su preduvjeti za njegovu obnovu pa je Varaždinska biskupija početkom ovog stoljeća inicirala veliki projekt obnove kako bi se u samostan smjestio pastoralni centar

87 Župna crkva u Lepoglavi proglašena je 1955. spomenikom kulture. MK-UZZKB-SD, dosje Lepoglava, rješenje br. 1240/1955. od 1. srpnja 1955.

88 Balog, Z. (1996.): nav. dj.; Balog, Z. (1997.): nav. dj., 85-92.

89 Novak, S. (1993.): nav. dj., 145-157.; Miletić, D. (1995.): nav. dj., 119-136.

90 Miletić, D. (1995.): nav. dj., 130-132.

29 Dvorišno pročelje zapadnog krila samostana s prozorima velike polivalentne dvorane kaznionice (foto: J. Škudar, HRZ, 2003.)

Inner façade of the monastery's west wing, designed after World War II for the prison's multifunctional hall (photo: J. Škudar, HRZ, 2003)

30 Zidanje svodova u sjevernom krilu samostana (foto: P. Puhmajer, HRZ, 2007.)

Reconstruction of the vaulting in the monastery's north wing, 2007 (photo: P. Puhmajer, HRZ, 2007)

Lepoglava. Prva faza obnove započela je 2003. godine pod vodstvom Hrvatskog restauratorskog zavoda. Najprije je provedeno sondažno istraživanje sjevernog krila te sjevernog dijela istočnog krila samostana,⁹¹ temeljem čega je odlučeno da će se ići na kompletnu rekonstrukciju pavlinske faze samostana. To je značilo vraćanje izvorne tlocrtne situacije s hodnicima uz dvorišno pročelje te prostorijama nizanim uz hodnik. Prema projektima tvrtke *Arto d.o.o.*, uslijedili su opsežni građevinski radovi⁹² razgradnje nakanadnih zidova te ponovne izgradnje porušenih zidova i svodova. Nanovo su podignuti svodovi hodnika u prvom i drugom katu te svodovi svih prostorija u prizemlju (sl. 30, 31) sjevernog krila. U prvom i drugom katu projektirani su smještajni kapaciteti, te zbog niskih stropova i potrebe za ugradnjom sanitarnih čvorova ondje nije provedena rekonstrukcija svodova. U hodnicima svih etaža, prema sačuvanim primjercima, rekonstruirani su kameni okviri vrata svih ulaza u ćelije te vrata i prozora zimskog refektorija.

Tijekom radova, 2007. godine, provedena su i istraživanja samostanskih pročelja,⁹³ temeljem kojih su izrađeni projekti za njihovu rekonstrukciju. Uslijedili su građevinski radovi na pročeljima koji su obuhvatili odzidavanje arkada u prizemlju klaustura te uklanjanje postojećih prozora na vanjskim pročeljima i ugradnju novih s kamenim okvirima rekonstruiranim prema uzorku 17. stoljeća. Građevinski radovi na sjevernom krilu potrajali su sve do 2009./2010. godine, a zatim je obnova stala zbog nedostatka financijskih

91 Istraživanja su rađena pod vodstvom akademika Vladimira Markovića. Marković, V. i sur. (2004.): *Pavlinski samostan u Lepoglavi, Izvješće o konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima u sjevernom i dijelu istočnoga krila te prijedlog smjernica za njihovu obnovu*, elaborat, sv. I i II, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb.

92 Glavni projektant je bio Tomislav Kovačić, dipl. ing. arh., a radove je izvodila tvrtka *Čakovec stan d.o.o.*

93 Istraživanja su rađena pod vodstvom P. Puhmajera i T. Kućinac iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Prikazana su u elaboratu: Kućinac, T., Puhmajer, P. (2007.): *Lepoglava. Pavlinski samostan. Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja pročelja*, elaborat, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb.

sredstava, te je sjeverno krilo ostavljeno u *rohbau* stanju. Druga faza obnove započela je 2014. godine konzervatorskim istraživanjima unutrašnjosti istočnog, južnog i zapadnog krila samostana.⁹⁴

ZAKLJUČAK

Od prvotne izgradnje u srednjem vijeku, preko obnova u barokno doba pa do danas, kompleks pavlinskog samostana u Lepoglavi u više je navrata dograđivan i obnavljan, rušen i iznova građen, te ga karakterizira izrazita građevna slojevitost. Metodološki pristup sagledavanja takvog jednog spomenika zahtijeva temeljita povijesna i arhivska istraživanja te detaljnu analizu svakog pojedinačnog razdoblja izgradnje, a svakako i kontekst njihova nastanka u prostoru i vremenu.

U povijesti lepoglavskog samostana dva se razdoblja mogu odrediti kao najznačajnija, s obzirom na to da upravo tada nastaje, u arhitektonskom smislu, prostorno i oblikovno vrijedna arhitektura. Prvo razdoblje je izgradnja u 15. stoljeću, od koje je sačuvana crkva te dijelovi samostana, a koji svojom izvedbom i kvalitetom svjedoče o naručiteljima i majstorskim radionicama povezanim s

94 Istraživanja su rađena pod vodstvom P. Puhmajera iz Hrvatskog restauratorskog zavoda. Prikazana su u elaboratu: Puhmajer, P. (2014.): nav. dj.

31 Hodnik prvog kata sjevernog krila samostana nakon prve faze obnove (foto: G. Tomljenović, HRZ, 2015.)

Corridor in the first floor of the monastery's north wing after completion of the first phase of reconstruction (photo: G. Tomljenović, HRZ, 2015)

najvišim slojevima srednjoeuropskog plemstva i dvora. Drugo razdoblje je barokna obnova, ponajprije izgradnja novoga samostana u 17. stoljeću, a potom i reprezentativnog pročelja crkve s knjižnicom početkom 18. stoljeća, čime je izgled cijelog sklopa praktički nanovo oblikovan. Barokna oblikovna rješenja novih zahvata nadovezuju se na austrijsku, napose štajersku graditeljsku tradiciju, koja je bila dominantna u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u novovjekovno doba. Prenamjena samostana za najveću državnu kaznionicu sredinom 19. stoljeća može se okarakterizirati kao degradacija, ne samo zbog činjenice da je prostor koji je nekad služio za stanovanje i obrazovanje pretvoren u zatvor, nego su u tu svrhu izvedeni i zahvati koji su dokinuli brojne vrijedne povijesne materijalne tragove. Iako su već tada uočene vrijednosti kulturne baštine Lepoglave, konzervatorski pristup toj baštini učit ćemo mnogo kasnije, u drugoj polovini 20. stoljeća. Još kasnije, tek krajem 20. i početkom ovog stoljeća pristup će obuhvatiti i detaljna znanstvena istraživanja. Ponovnom prenamjenom samostana ujedno su stvoreni i politički i kulturološki uvjeti da se sagledavanju lepoglavskog kompleksa u cijelosti priđe s poštivanjem svih njegovih zatečenih vrijednosti.

IZVORI I LITERATURA

Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Služba za dokumentaciju i fototeka.
Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel u Zagrebu, fototeka.
Hrvatski državni arhiv, Zbirka planova i nacрта.
Balog, Z. (1993.): Geneza izgradnje lepoglavskog samostana i crkve svete Marije – reinterpetacija pavlinskih izvora, u: *Lepoglavski zbornik 1992*, Zagreb, 173-184.
Balog, Z. (1996.): Arheološka istraživanja u Lepoglavi 1990/91, u: *Lepoglavski zbornik 1995*, Zagreb.

Balog, Z. (1997.): Klaustar pavlinskog samostana u Lepoglavi, u: *Peristil* br. 39, Zagreb.
Belošević, S. (1926.): *Županija varaždinska i slobodni i kraljevski grad Varaždin*, Zagreb.
Benger, N.: *Synopsis historico-chronologica Monasterii Lepoglavensis ordinis S. Pauli primi ermitae provinciae Croatico-Slavonicae*, rukopis, sign. II-a-22, Arhiv HAZU, Zagreb.
Botica, D. (2004.): Gotika u baroku. Problemi stila u arhitekturi 17. stoljeća na izabranim primjerima, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 28, Zagreb.
Cvitanović, Đ. (1989.): Arhitektura pavlinskog reda u baroknom razdoblju, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb.
Damjanović, D. (2013.): *Arhitekt Herman Bollé*, Zagreb.
Dočkal, K. (1953.): Povijest pavlinskog samostana Bl. Djevice Marije u Lepoglavi, I i II. dio, tipkopis, Arhiv HAZU, Zagreb.
Dočkal, K. (2014.): *Povijest pavlinskog samostana bl. Djevice Marije u Lepoglavi*, Zagreb.
Eggerer, A. (1663.): *Fragmen panis corvi proto-eremitici seu Reliquiae annalium eremi-coenobiticorum ordinis Fratrum eremitarum sancti Pauli Primi Eremitae*, Viennae Austriae.
Jurišić, G. (1955.), Konzervatorski radovi na pavlinskom samostanu i crkvi u Lepoglavi, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture*, 4-5, Beograd, 392-396.
Horvat, A. (1982.): Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb.
Horvat, Z. (1982.): Gotička arhitektura pavlinskog samostana u Lepoglavi, u: *Kaj – časopis za kulturu i prosvjetu*, 5, Zagreb, 3-32.
Kauk, R. (1895.), *Poviest paulinskoga samostana i sadašnje kraljevske zemaljske kaznionice u Lepoglavi*, Vukovar.
Krištolevac, I.: *Descriptio synoptica Monasteriorum ordinis S. Pauli primi Eremitae in Illyrico*, u: *Liber memorabilium parochiae Lepoglavensis ab Anno 1401 usque 1789*, rukopis, Arhiv HAZU, Zagreb. (nedatirano)
Kučinac, T., Puhmajer, P. (2007.): *Lepoglava. Pavlinski samostan. Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja pročelja*, elaborat, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb.
Lentić, I. (1977.): Specifičnost arhitekture pavlinskih sakralnih objekata u Hrvatskoj u doba baroka, u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 4, Zagreb, 17-36.
Lentić, I. (1982.): Pavlinski samostan i crkve sv. Marije u doba baroka, u: *Kaj – časopis za kulturu i prosvjetu*, 5, Zagreb, 36-63.
* *Liber memorabilium parochiae Lepoglavensis ab Anno 1401 usque 1789*, rukopis, Arhiv HAZU, Zagreb.
Marković, V. i sur. (2004.): *Pavlinski samostan u Lepoglavi, Izvješće o konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima u sjevernom i dijelu istočnoga krila te prijedlog smjernica za*

njihovu obnovu, elaborat, sv. I i II, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb.

- Miletić, D. (1995.): Konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radovi u unutrašnjosti lađe crkve sv. Marije u Lepoglavi 1990/91, u: *Lepoglavski zbornik 1994*, 119-136.
- Mirković, M. (1995.): Ikonografski program ljetne blagovaonice u Lepoglavi, u: *Lepoglavski zbornik 1994*, 87-97.
- Novak, S. (1993.): Pročelja crkve sv. Marije u Lepoglavi, u: *Lepoglavski zbornik 1992*, Zagreb, 145-157.
- Pleše, T. (2005.): Arheološka istraživanja u dvorištu bivšeg pavlinskog samostana u Lepoglavi, u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 38, Zagreb.
- Puhmajer, P. (2014.): *Lepoglava. Pavlinski samostan. Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja istočnog,*

južnog i zapadnog krila, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2014.

- Puhmajer, P.; Kučinac, T. (2008.): Pročelja pavlinskog samostana u Lepoglavi, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 32, Zagreb.
- Vukičević Samaržija, D. (1993.): *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*, Zagreb.
- Szabo, Gj. (1919.): *Spomenici kotara Ivanec*, Zagreb.
- Torbar, J. (1882.): *Izvješće o zagrebačkom potresu 9. studenoga 1880*, Zagreb.
- Vujasinović, B. (2004.): Pregled povijesti građevne službe u Hrvatskoj od 1770. do 1918., u: *Građevni godišnjak*, 2003./2004.

Summary

CONSTRUCTION HISTORY AND RENEWALS OF THE PAULINE MONASTERY COMPLEX IN LEPOGLAVA

The article gives a chronological overview of the construction of the former Pauline monastery complex in Lepoglava. From the first erected medieval monastery, over the renewals made in the early modern age, up until today, the complex was continuously being demolished and restored. As a result, it has preserved multiple historical layers. The monastery was founded in 1400, when the construction of the church was started, to be finished and consecrated in 1415. The large gothic church with longitudinal plan had a nave and chancel surmounted by vault and adorned with the Celjski coat of arms. In the 17th century, the old monastery was replaced by a considerably larger building (1650-1673), and the church itself was extended westwards (1663-1676). It was followed by the construction of the adjacent chapels to the north and south side of the church, which were donated by Croatian noblemen. The years of 1710 and 1711 saw the construction of the monastery library and

the new church façade, which are the most articulate part of the complex. The abolishment of the Pauline order in 1786 resulted in the decay of Lepoglava. A new chapter in its history started in 1850 when the monastery was adapted for a state prison. In the same decade, and especially after the earthquake of 1880, radical changes were made to the buildings. The interior walls of the monastery were rearranged, most vaults were demolished and façades were altered. The buildings were heavily damaged in World War II. Subsequently, the church was restored on several occasions during the second half of the 20th century, while the monastery came back in possession of the Church as late as 1999. The first stage of its restoration followed at the beginning the 21st century. Extensive archeological, historical and conservation investigation, conducted in this period, enabled a comprehensive study of the monastery complex, as well as its architectural and art-historical evaluation.